

دانشگاه علوم پزشکی
و خدمات بهداشتی درمانی اردبیل

دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

دانشکده پزشکی

پایان نامه جهت اخذ درجهٔ دکترای حرفه ای رشته پزشکی

عنوان

بررسی اپیدمیولوژیک بیماری سل خارج ریوی استان

اردبیل طی سالهای ۱۳۸۹ تا سال ۱۳۹۹

نگارش:

نیما قاسم زاده

استاد راهنما:

دکتر جعفر محمد شاهی

استاد مشاور:

دکتر حامد زندیان

مرداد ۱۴۰۰

شماره پایان نامه: پ/پ/۱۵-۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

گواهی اصالت پایان نامه

اینجانب نیما قاسم زاده دانشجوی مقطع دکتری رشته پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل تایید می‌نمایم

که :

- این پایان نامه بر اساس نتایج بررسیها/ تحقیقات انجام یافته توسط اینجانب تحت راهنمای آقای دکتر جعفر محمد شاهی بوده و بوسیله خودم انشا گردیده است و در صورت استفاده از نتایج پژوهش ها و یا آثار دیگران بلافاصله به مرجع مورد استفاده استناد شده است و در قسمت منابع و مأخذ مشخصات مرجع به طور کامل ذکر گردیده است.

- مسئولیت صحت مطالب مندرج در این پایان‌نامه به طور کامل با اینجانب است.

- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

- کلیه حقوق مادی و معنوی این پایان‌نامه و هر گونه محصول مستخرج از آن اعم از مقالات، چاپ کتاب و ثبت اختراع به دانشگاه علوم پزشکی اردبیل تعلق دارد و هرگونه استفاده از اطلاعات و یا نتایج، واگذاری اطلاعات به افراد دیگر، چاپ، تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این پایان‌نامه بدون اخذ اجازه کتبی از دانشگاه علوم پزشکی اردبیل ممنوع است.

- کلیه مقالات مستخرج از این پایان‌نامه تحت نام دانشگاه علوم پزشکی اردبیل (Ardabil University of Medical sciences) به عنوان وابستگی نویسنده اول یا مسئول و با اطلاع و اجازه تمامی اساتید راهنما و مشاور به چاپ رسیده یا خواهد رسید.

- چنانچه در هر مقطع زمانی، خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و دانشگاه مجاز است با اینجانب مطابق با ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت برخورد قانونی، هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضا و تاریخ

- بدینوسیله **اصال و صحت** نتایج این پایان نامه مورد تأیید اینجانب، دکتر جعفر محمد شاهی استاد راهنما می باشد.

نام و نام خانوادگی استاد راهنما

امضا و تاریخ

تقدیم

به نام آنکه جان را فکرت آموخت خدای را بسی شاکرم که از روی کرم، پدر و مادری فداکار نصیبم ساخته تا در سایه‌ی درخت پر بار وجودشان بیاسایم و از ریشه‌ی آن‌ها شاخ و برگ گیرم. والدینی که بودنشان تاج افتخاری است بر سرم و نامشان دلیلی است بر بودنم چرا که این دو موجود مقدس پس از پروردگار، مایه‌ی هستی ام بوده‌اند، دستم را گرفتند و در این وادی پر از فراز و نشیب زندگی، چگونه راه رفتن را به من آموختند.

آموزگارانی که برایم زندگی و انسان بودن را معنا کردند.

حال این برگ سبزی است تحفه‌ی درویش تقدیم به آستان آنان...

تشکر و قدردانی

سپاس خدای را که سخنوران، درستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت‌های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. اکنون که باید آغازی بر یک پایان

بنگارم، بر خود لازم می دانم که از اساتید
راهنمای محترم جناب آقای دکتر جعفر
محمد شاهی و جناب آقای دکتر حامد زندیان
به خاطر راهنماییهای ارزشمند نهایت تشکر
و قدردانی را نمایم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
	فصل اول مقدمه
۴	۱-۱- مقدمه و بیان مسئله
۴	۲-۱- اهداف
۷	۱-۲-۱- هدف کلی مطالعه
۷	۲-۲-۱- اهداف اختصاصی
۸	۳-۲-۱- اهداف اختصاصی
۹	۴-۲-۱- سوالات
۹	۳-۱- تعریف واژه ها
	فصل دوم بررسی متون
۱۳	۱-۲- مبانی نظری
۲۶	۲-۲- بررسی متون
	فصل سوم مواد و روش کار
۳۲	۱-۳- نوع مطالعه
۳۲	۲-۳- جامعه مورد مطالعه و روش نمونه گیری
۳۲	۳-۳- روش گردآوری اطلاعات
۳۳	۴-۳- معیارهای ورود به مطالعه
۳۳	۵-۳- معیارهای خروج از مطالعه
۳۳	۶-۳- ملاحظات اخلاقی
۳۳	۷-۳- محاسبات آماری
۳۳	۸-۳- جدول متغیرها
	فصل چهارم نتایج

۴-۱-آمار توصیفی و استنباطی ۳۶

فصل پنجم بحث و نتیجه گیری

۵-۱-بحث ۶۶

۵-۲-جمع بندی و نتیجه گیری ۷۱

۵-۳-پیشنهادات ۷۲

منابع ۷۳

فهرست جداول

- جدول ۴-۱ توزیع جنسی بیماران ۳۶
- جدول ۴-۲ توزیع گروه های سنی بیماران ۳۷
- جدول ۴-۳ توزیع سال درمان بیماران ۳۸
- جدول ۴-۴ توزیع پیامد بیماری در بیماران ۴۱
- جدول ۴-۵ توزیع مدت درمان بیماران ۴۲
- جدول ۴-۶ توزیع بیماری های همراه در بیماران ۴۴
- جدول ۴-۷ توزیع ارگان درگیر سل خارج ریوی در بیماران ۴۶
- جدول ۴-۸ بررسی تعداد بیماران سل خارج ریوی بر حسب شهرستان های استان اردبیل ۴۸
- جدول ۴-۹ تعداد بیماران سل خارج ریوی در شهرستان های استان اردبیل به تفکیک سال ... ۵۰
- جدول ۴-۱۰ تعداد بیماران سل خارج ریوی در شهرستان های استان اردبیل به تفکیک ارگان درگیر ۵۱
- جدول ۴-۱۱ ارتباط میان جنسیت با ارگان درگیر ۵۷
- جدول ۴-۱۲ ارتباط میان سن بیماران با ارگان درگیر (۱) ۵۸
- جدول ۴-۱۳ ارتباط میان سن بیماران با ارگان درگیر (۲) ۶۰
- جدول ۴-۱۴ ارتباط میان پیامد بیماری با ارگان درگیر ۶۱
- جدول ۴-۱۵ ارتباط میان شهری یا روستایی بودن بیماران با ارگان درگیر ۶۲
- جدول ۴-۱۶ توزیع بیماری همراه بیماران بر اساس ارگان درگیر ۶۳
- جدول ۴-۱۷ ارتباط میان داشتن بیماری همراه و ارگان درگیر ۶۴

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۴ توزیع جنسی بیماران ۳۶
- نمودار ۲-۴ توزیع گروه های سنی بیماران ۳۸
- نمودار ۳-۴ توزیع سال درمان بیماران ۴۰
- نمودار ۴-۴ توزیع پیامد بیماری در بیماران ۴۱
- نمودار ۵-۴ توزیع مدت درمان بیماران ۴۳
- نمودار ۶-۴ توزیع بیماری های همراه در بیماران ۴۵
- نمودار ۷-۴ توزیع ارگان درگیر سل خارج ریوی در بیماران مطالعه ۴۷
- نمودار ۸-۴ تعداد بیماران سل خارج ریوی بر حسب شهرستان های استان اردبیل ۴۹
- نمودار ۹-۴ توزیع ارگان درگیر سل خارج ریوی در بیماران شهرستان اردبیل ۵۲
- نمودار ۱۰-۴ توزیع ارگان درگیر سل خارج ریوی در بیماران شهرستان پارس آباد ۵۲
- نمودار ۱۱-۴ توزیع ارگان درگیر سل خارج ریوی در بیماران شهرستان مشگین شهر ۵۳
- نمودار ۱۲-۴ توزیع ارگان درگیر سل خارج ریوی در بیماران شهرستان گرمی ۵۳
- نمودار ۱۳-۴ توزیع ارگان درگیر سل خارج ریوی در بیماران شهرستان بيله سوار ۵۴
- نمودار ۱۴-۴ توزیع ارگان درگیر سل خارج ریوی در بیماران شهرستان سرعین ۵۴
- نمودار ۱۵-۴ توزیع ارگان درگیر سل خارج ریوی در بیماران شهرستان نمین ۵۵
- نمودار ۱۶-۴ توزیع ارگان درگیر سل خارج ریوی در بیماران شهرستان نیر ۵۵
- نمودار ۱۷-۴ توزیع ارگان درگیر سل خارج ریوی در بیماران شهرستان خلخال ۵۶

فهرست علايم اختصاری

HIV: Human immunodeficiency viruses

WHO: World Health Organization

TB: Tuberculosis

MTB: Mycobacterium tuberculosis

EPTB: Extrapulmonary Tuberculosis

MDR-TB: Multidrug-resistant tuberculosis

IGRA: Interferon Gamma Release Assay

USPSTF: United States Preventive Services Taskforce

CDC: Centers for Disease Control and Prevention

بررسی اپیدمیولوژیک بیماری سل خارج ریوی استان اردبیل طی سالهای ۱۳۸۹ تا سال ۱۳۹۹

چکیده

زمینه: متاسفانه تشخیص سل خارج ریوی در بعضی موارد با توجه به علائم بالینی نامشخص است و نیاز به اقدامات تهاجمی مشکل ساز می گردد. علاوه بر آن تفاوت هایی در میزان پراکندگی موارد سل خارج ریوی در کشورهای صنعتی در قیاس با کشور های در حال توسعه وجود دارد. با توجه به اهمیت بالینی سل خارج ریوی و مشکلات موجود در تشخیص این بیماری و شیوع متفاوت آن در جوامع مختلف و مناطق جغرافیایی، بر آن شدیم تا وضعیت بالینی و آزمایشگاهی بیماران سل خارجی ریوی استان اردبیل را طی ۱۰ سال گذشته بررسی کنیم.

هدف: تعیین وضعیت اپیدمیولوژیک بیماری سل خارج ریوی استان اردبیل طی سالهای ۱۳۸۹ تا سال ۱۳۹۹

مواد و روش کار: مطالعه توصیفی-مقطعی حاضر بر روی بیماران با تشخیص سل خارج ریوی از سال ۱۳۸۹ تا سال ۱۳۹۹ در استان اردبیل به تعداد ۶۱۷ نفر که به روش نمونه گیری به صورت تمام شماری انتخاب شده بودند، انجام یافته است. جهت جمع آوری داده از چک لیست محقق ساخته استفاده شد و داده ها در نرم افزار SPSS با آزمون های کای-دو و ANOVA مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

نتایج: در حدود ۶۰ درصد بیماران زن و ۴۰ درصد مرد بودند. در کل میانگین سنی بیماران ۴۲/۷۸ سال با انحراف معیار ۱۷/۶۴ بود. بیشترین تعداد در گروه سنی ۳۹-۳۰ سال و کمترین تعداد مربوط به گروه سنی ۹۰ و بالاتر بود. بیشترین تعداد مربوط به سال ۱۳۹۰ با ۷۲ مورد و کمترین تعداد مربوط به سال ۱۳۹۹ با ۲۵ مورد بود. از مجموع ۶۱۷ بیمار بررسی شده، ۶۱۰ نفر (۹۸/۹ درصد) بهبود یافته و ۷ نفر (۱/۱ درصد) فوت شدند. بیشترین فراوانی مربوط به طول درمان ۶ ماهه با ۷۶/۲ درصد بود. بعد از آن دوره درمان ۱۲ ماهه با ۱۴/۱ درصد قرار داشت. همچنین میانگین دوره درمان بیماران ۷/۱۹ ماه با انحراف معیار ۲/۶۳ بود. از نظر

بیماری‌های همراه در کل، بیشتر بیماران بدون بیماری همراه (۹۲/۴ درصد) بودند. بیشترین فراوانی از نظر بیماری زمینه‌ای مربوط به دیابت با ۲/۸ درصد بود. همچنین ۳ نفر از بیمارانی که فوت کردن مبتلا به بیماری همراه بودند که هر سه بیماری کلیوی بود. از نظر ارگان درگیر بیشترین فراوانی مربوط به لنف با ۲۴/۳ درصد بود. بعد از آن پلور با ۱۳/۶ درصد قرار داشت. بیشترین فراوانی مربوط به شهر اردبیل با ۵۲/۳ درصد بود. بعد از آن پارس آباد با ۲۳/۵ درصد قرار داشت. در رده آخر شهر نیر با ۰/۸ درصد قرار گرفت.

نتیجه گیری: با توجه به تعداد بیماران سل خارج ریوی، میزان پراکندگی جغرافیایی و میزان مرگ و میر این بیماری، ضروری است در جهت غربالگری مناسب و شروع به موقع درمان در این بیماران برنامه ریزی‌های بهداشتی و درمانی مناسب اجرا شود. با توجه به این که بیشتر بیماران را افراد زیر ۵۰ سال تشکیل دادند، کنترل و غربالگری افراد در سنین پایین تر ضروری به نظر می‌رسد.

کلمات کلیدی: اپیدمیولوژی، سل، سل خارج ریوی